
DRVO BADNJAK U KRŠĆANSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI

Marko Dragić, Split

UDK: 398.332.41
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 11/2007.

Sažetak

Badnji dan je u folklornom smislu najbogatiji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, a u središtu su pozornosti badnjaci. U hrvatskoj su tradicijskoj kulturi dvije vrste badnjaka. Prvu vrstu predstavljaju lisnate grane cera ili ljeskove grane do dva metra duljine sa što više resa. Ti badnjaci stavljani su nad vrata, pod strehu ili na krov kuće i imaju estetski karakter. Drugu vrstu čine tri komada drveta, od kojih je najdulje dužine metar do dva i debljine trideset do pedeset centimetara, koji su se nekoć ritualno uvečer unosili u domove i palili na ognjištima. Obred unošenja pratili su: tradicionalni katolički pozdrav; čestitanja; posipanja žitom (pokatkad i slamom); polijevanje vinom; molitve, posebice, preporuke. U nekim krajevima održavali su se ophodi vezani uz badnjake.

U kršćanskoj tradicijskoj kulturi badnjaci su antropomorfirani i uz njih se vezuje kult pokojnika. Vatra od badnjaka je mistificirana te se pricalo po jačini vatre badnjaka na ognjištu kao i badnjih krjesova. Vjerovalo se da ta vatra daje snagu nadolazećoj godini. Ostacima badnjaka narod je pripisivao apotropejske značajke, a posipanje žitom je panspermijskoga karaktera.

Od konca devetnaestoga stoljeća badnjaci su, najprije u Splitu, a potom i u drugim krajevima modificirani. Početkom trećega milenija obred paljenja badnjaka kod Hrvata se ponegdje oživljava, a u mnogim mjestima badnjaci su drva na kojima su urezani križevi i na Badnju večer lože se u štednjacima.

Velike su sličnosti obreda i običaja vezanih uz badnjake kod Hrvata katolika i Srba pravoslavaca.

Ključne riječi: apotropejski karakter, badnjaci, blagoslov, kršćanska tradicijska kultura, kršćanska simbolika, molitva, panspermijski obred, vatra.

UVOD

O etimološkom podrijetlu naziva badnjak izneseno je nekoliko teorija,¹ a među njima su najčešće: *Badnjak*, *badnji* tumačeni su riječju *badanj* i po tome bi panj badnjak bio u svezi s drvom za badanj.² Milovan Gavazzi ustvrdio je da badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola *bъdeti* – *bdjeti*, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola *razbadriti se* – *razbuditi se*, *biti budan*. To tumačenje afirmira i romanski naziv *vigilia* – *bdjenje*, *noćno stražarenje*. Naziv *vilija*, *vilija Božja* zadržao se i kod Hrvata po sjevernom Jadranu, a kod nekih kajkavaca *Božićno navečerje* naziv je za Badnjak.³ Badnjak je naziv za Badnji dan, Badnjicu, ali i za drvo *badnjak*. U Barbarićima kod Čitluka badnjakom je nazivan onaj koji je nosio badnjak.⁴

U folklornom smislu Badnjak je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Karakteriziraju ga: priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom,⁵ najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; groblja; badnje pucanje; badnji krjesovi; slama; posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi; božićne svijeće; božićni bor; božićne jaslice; badnji post i badnja večera; večernja molitva; čekanje polnoćke; badnje koledanje; badnji ophodi; čestitanje; badnje zdravice.⁶

Dakle, iznimno je važno škropljenje⁷ blagoslovljenom vodom, jer je blagoslovljena voda prvi sakramental kojemu se davala

---

¹ Vidi o tome više: Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 53.

² Usp. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 86-87.

³ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 128-129.

⁴ O tome je riječ u 3. poglavlju ovoga članka.

⁵ Narod zelenilu pripisuje apotropejske značajke.

⁶ O tome više: Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 47-114.

⁷ Škropljenje je obred kojim svećenik ili biskup škropilom, a domaćin, domaćica ili drugi tko od ukućana grančicom, na primjer, hrasta, bora ili jele prskaju blagoslovljenom vodom osobe, stvari, domove, štale, dvorišta, vrtove i sl. s nakanom da se očiste i da se od njih odagnaju demoni. Obred je drevnoga

najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila. Zbog toga sinoda ju je 1688. godine predvidjela za sve nedjelje. Po "ondašnjem teološkom poimanju vjernici su imali trostruku korist od škropljenja blagoslovljenom vodom ako se upotrebljavala popraćena pravom vjerom u Boga i uvjerenjem da će Bog dati svoju pomoć zbog vjere svoje Crkve, koja ju blagosliva i daje na korištenje svojim vjernicima." Prva je korist što se vjernici čiste od lakih grijeha. Druga je korist od škropljenja jer je od poštropljenih mjesta bježao đavao sa svojim djelima. Treća je korist stvarna i propicijatorna jer po blagoslovljenoj vodi bolesnici primaju zdravlje; ozdravljuju i živine, a zemlja postaje plodnijom. Prema navedenoj sinodi svećenici su pozivali narod da je koriste svakoga jutra i večeri kako bi Sotona ostao daleko, a majkama je savjetovano da škrope djecu kako im ništa ne bi naškodilo.⁸

Od badnjega jutra do odlaska na polnoćku u središtu je zbivanja drvo badnjak. Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine). Od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i dr. Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi* iz 1272. godine, a spominje pomorce koji na Badnjak donose i u vatru polažu panj te bi za to bili nagrađeni. Kod gradišćanskih Hrvata badnjak se spominje već u 16. stoljeću što nedvojbeno upućuje da su Hrvati koji su se ondje nastanjivali bježeći od osmanskoga terora od pada Bosanskoga kraljevstva koncem svibnja 1463. godine. U drugoj polovici 17. st. Iochan Weichard Walvasor spominje paljenje i darivanje hranom badnjaka u Istri.⁹

---

porijekla i nalazi se u mnogim religijama (lustracija). U kršćanskoj civilizaciji obred škropljenja u sakramentu krsta postoji od samih početaka. Osim sakramenta krsta u Katoličku crkvu obred je uveden preko galikanske Crkve u 15. stoljeću. (*Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 560); Usp. Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*. Crkva u svijetu, 42 (2007), br. 1, str. 98-101.

⁸ Fra Luka Tomašević, *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)*, Knjižnica "Gospa Sinjska", knjiga br. 6, Sinj, 2000., str. 131.

⁹ Usp. Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 132-146.

1. VRSTE BADNJAKA

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo. U Jelsi na Hvaru na ognjištu (kominu) palio se badnjak, a postojala je i druga vrsta badnjaka, u obliku grane koja se ukrašavala i stavljala na ulazna vrata ili na krov kuće.¹⁰ Hrvati su u Bosni i Hercegovini rano ujutro na Badnji dan pod strehu stavljali granati badnjak.¹¹ U selu Debeljacima kod Banja Luke mladić bi uoči Badnjaka usjekao badnjak - ljeskovu granu, dužine oko dva metra, sa što više resa.¹²

Druga je vrsta badnjaka - klada, panj ili truplo stabla dugo od jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta. U Dalmaciji, na otocima i Istri to je bio najčešće panj masline ili česmине; u Lici, Slavoniji, Bosni i Hercegovini drvo cera ili hrasta. Cer i hrast se koriste kao badnjaci jer su to dugovječna drva i simboliziraju Božju vječnost.¹³ Ako nije bilo tih drveća, badnjaci su bili od graba, bukve, kljena, javora, bora, smreke, smokve, trešnje itd.

Najčešće se pale tri badnjaka, ponegdje jedan, rjeđe dva, a na jugu Dalmacije onoliko koliko je muških glava u kući i k tome još za ono muško čedo koje će se roditi iduće godine.¹⁴ U nekim mjestima, primjerice, na Lastovu¹⁵ i Račišćima na Korčuli,¹⁶ pale se veliki badnji krjesovi.

2. OBREDI I OBIČAJI VEZANI UZ DRVO BADNJAK

Domaćin već od kolovoza razgleda pogodno drvo za badnjak, a siječe ga, primjerice, u Poljcima "kad miti" Sv. Kliment (23.

---

¹⁰ U Jelsi na Hvaru 2004. g. Tatjani Zulejhić kazao Nikola Radovani (rođ. 1920. g.). Vl. rkp. 2004., sv. 46, str. 5.

¹¹ Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 48.

¹² Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 139.

¹³ Neki etnolozi to povezuju sa slavenskim bogom Perunom.

¹⁴ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 134.

¹⁵ Na Lastovu 2006., g. prim. dr. Antun Jurica (rođ. 1923. g. u Lastovu) kazao je Vlatki Špirić. Vl. rkp. 2006., sv. 9, str. 17.

¹⁶ Vid Vuletić Vukasović, *Božić u Račišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik, na Dražnji dan 1906., str. 774-775.

studenoga).¹⁷ Najčešće, djed i unuk ili otac i sin sijeku badnjake na Badnjak ujutro ili popodne (o tome je riječ u daljnjem tekstu).

Kad se badnjak donese, prisloni se pod strehu, pokraj ulaznih kućnih vrata, i tu stoji do zalaska sunca. Djeca su, primjerice u Poljicima kod Imotskoga, išla od kuće do kuće gledati čiji su badnjaci veći. U tom mjestu, na Badnji dan, u sumrak, blagoslovljenom su se vodom škropile sve prostorije. Iza toga je bila obiteljska molitva koja je trajala *uru vrimenta*. Nakon molitve je bila večera, a nakon večere je bilo loženje badnjaka koji su već bili pripravljeni i bili su ispred vrata *dimne kuhine*. Tri badnjaka označavala su Presveto Trojstvo: Oca, Sina i Duha Svetoga. Najveći je bio onaj koji označava Oca i on se prvi nosio na vatru. Ispod tri badnjaka stavljao se i četvrti komad drveta, koji je bio manji od badnjaka i zvao se *podložnjak*. Stavljao se poprijeko ispred čela badnjaka. On je označavao Crkvu Kristovu. Kada bi badnjaci bili naloženi, posipala se slama po kući i po badnjacima. Potom je slijedila kućna molitva. Nakon molitve bilo je nazdravljanje vinom iz drvene bukare. Prvi je nazdravljao najstariji član obitelji riječima *Na dobro vam došla Badnja večer i porođenje Isusovo!* Svi su ukućani odgovarali *I s tobom zajedno, Bog ti da zdravlje*. Tako se nazdravljanje izgovaralo i na Badnji dan ujutro i za ručkom, a morali su nazdraviti svi ukućani, pa i djeca koja su tek progovorila. Tako se nazdravljalo i ako se išlo susjedu ili ako je susjed dolazio susjedu. Prosipanje slame po kući označava Isusovo rođenje u štali i njegovo polaganje u jaslje. Najstariji član obitelji badnjake je polijevao vinom krsteći ih znakom križa i govoreći: *U ime Oca i Sina i Duha Svetoga*. Tada bi se prekrizila cijela obitelj i time bi se završio obred loženja badnjaka.¹⁸

U Bogomoljama na Hvaru običaj je da bolesnima i nemoćnima djeca odnesu badnjak. Djeca bi pozdravila domaćina i domaćicu riječima *Na dobro van Badnja večer*, a oni bi ih zauzvrat darivali bombonima, jajima, pršuratama, omendulima, orasima i sl.¹⁹ Badnjak je bio drvo od masline na kojemu je bila *roguza*, a polijevan je vinom.²⁰ U Jelsi na Hvaru uvečer se, moleći, svetom vodom *poškrope* kuća, dvor i štala. Badnjak se nosi preko kućnog

¹⁷ Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., str. 435.

¹⁸ Jeleni Zujic u svibnju 2007. godine kazala je Veronika Jurković (djev. Kujundžić, rođ. 1952. g. u Ivanbegovini). VI. rkp. 2007., sv. 2, str. 19-20.

¹⁹ U Bogomoljama na Hvaru 2006. g. zapisala Višnja Brkušić. VI. rkp. 2006., sv. 81., str. 10.

²⁰ Ljubica Rudan zapisala je 2004. godine u Bogomoljama na Hvaru, a kazao joj je Dare Rudan (rođ. 1925. g.). VI. rkp. 2004., sv. 49., str. 3.

praga i stavlja na ognjište (komin), gdje je pripravljena vatra. Odsječeni dio drveta okreće se prema ulaznim vratima. Kada badnjak nagori, domaćin ga prekrsti vinom i kaže: *Koliko ja tebi kapi / toliko ti meni bačvi.*²¹

U Splitu su se na Badnju večer molile duge molitve. Svaka obitelj pripravljala je veliki *suk* drveta koji se zvao *badnjak* i stavlja se na komin da malo-pomalo gori od Božića do Tri kralja (šestoga siječnja), dokle i traju božićni blagdani. Badnjak se na Badnju večer uz molitvu polijevao uljem, rakijom, vinom i prošekom i posipao se pšenicom, da godina bude rodna i plodna, te da kuća bude zdrava i sretna i da u njoj vlada mir. Kad bi se sve želje *utjeralo u badnjak*, završila bi se molitva i ukućani bi se premjestili za stol i nastavili moliti za večeru. *Ne bi se žalilo izmoliti i više* koji Očenaš i Slava Ocu jer je Badnja večer jedna u godini.²²

U poljičkom kraju doneseni su badnjaci stavljeni uz vrata *kužine*. Uvečer, kada bi zazvonila Zdravo Marija i svi se ukućani skupili, najstariji muškarac u kući, kojega su svi zvali *otac*, skinuo bi kapu, izišao van i pred sobom unosio jedan po jedan badnjak čestitajući:

Otac: Hvaljen Isus! / Dobro vam došla Badnja večer! / Ostali: I tebi! / Otac: Stipan dan! / Ostali: I tebi! / Otac: Ivan dan! / Ostali: I tebi! / Otac: Mladenci! (Nova godina)! / Ostali: I tebi! / Otac: Mlado lito! / Ostali: I tebi! / Otac: Vodokršće! / Ostali: I tebi! / Otac: Posve novo godišće! / Ostali: I tebi!

Kad bi se sve to izgovorilo, na kamin bi se, osim tri bije, stavljalno i drvo za naložiti pa bi se vatra zapalila. Bije bi se pustilo da samo malo gore, jer su one morale trajati do Nove godine, a vatra se palila svake večeri. Zato su bije morale biti velike. Na vatru bi se posula pšenica i reklo: *Rodilo na drvetu i kamenu i polju vinovu!*²³ Domaćin je badnjake krstio vinom iz bukare. Najprije bi polio srednji, onda lijevi, pa desni i završio bi na dnu srednjega.²⁴

---

²¹ U Jelsi na Hvaru 2004. g. Tatjana Zulejhić kazao Nikola Radovani (rođ. 1920. g.). Vl. rkp. 2004., sv. 46., str. 5.

²² Zapisala je Anita Zagorac 2006. g. u Splitu, a kazao joj je Špiro Jelaska (rođ. 1928. g. u Splitu). Kazivač je bio električar među prvim privatnim obrtnicima. Sada je umirovljenik. Vl. rkp. 2006., sv. 36., str. 2.-7.

²³ Eni Buljubašić zapisala je u Žrnovnici kod Splita 2005. godine po kazivanju svoga djeda Pavla Mihanovića (rođ. 1934. g.) i svoje bake Jozice Mihanović (rođ. 1941. g. u Privoru – dijelu Žrnovnice). Oboje kazivača skoro cijeli život žive u Žrnovnici. Vl. rkp. 2005., sv. 67., str. 1.- 4.

²⁴ U Kostanju 29. travnja 2007. g. zapisala je Marijana Radovčić, a kazala joj je Zorka Gojsalić (djev. Rubić, rođ. 1930. g.). Vl. rkp. 2007., sv. 1., str. 3.

Badnjaci su tinjali “do na Mladince (...) iz badnjaka nažiga se oganj na kominu, sviće u kući na stolu. Di je puno rastvorena kuća bojat se je na velikon vitru da se šta ne upali, pa je običaj u nikin kućan, da po svu noć za ona tri dana božićna stoji jedno čeljade uz badnjake i čuva da se ne dogodi nesrića.”²⁵

U Kaštel Štafiliću su muškarci išli u polje po badnjake, tri velike *tapine* masline ili česmine.²⁶

U Zagvozdu kod Imotskoga otac bi stavljao badnjake u vatru, i to dva veća sa strane, a manji u sredinu. Vjerovalo se da će onoliko blagoslova biti koliko badnjak bude trajao.²⁷ U Medovdolcu kod Imotskoga na Badnju večer badnjaci bi se stavljali na vatru na komin, a *starišina* kuće polijevao bi ih vinom i blagoslovio *kršćenom* vodom. Onda bi se svi *prikrstili* i molilo bi se *Virovarje* i *Očinaši* za mrtve, za mir u svijetu, za blagoslov. Pjevale su se svete pjesme.²⁸

U Imotskoj krajini i Kreševu (u Bosni) badnjak se u kuću unosio tek nakon večere.

U Lici se poslije podne siječe badnjak. Kada se donese iz šume, prisloni se uz vrata pod strehom (*strijom*) i tako stoji dok sunce ne *upočine*. Kad se badnjak u Lici nosi preko kućnog praga, kaže se: “Hvaljen Isus i Marija, na zdravlje vam došo Badnjak, Božić i božićni dani.” Badnjak se nosi do ognjišta, nalaže se preko *priklada* na vatru, ali se pazi da mu je odsječena strana okrenuta vratima. Kad se badnjak unese u kuću, puca se preko kuće u znak veselja i da se protjeraju zli duhovi. Djeca paze kad će badnjak *prigoriti*, a “tko to prvi uvati dobije prvo janje”. Kad bi badnjak počeo goriti, govorilo se: “Vatra nam je korisna i čuva nas od zla, pa ćemo je darovati.”²⁹

U Hercegovini su u rano jutro, prije izlaska sunca, muški članovi obitelji, obično otac i sin, ili djed i unuk, odlazili u šumu i u

²⁵ Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., str. 438.

²⁶ U Kaštel Štafiliću 30. travnja 2007. g. zapisala je Mandica Vujina, a kazivali su joj Lucija Vujina (djev. Gizdić, rođ. 1935. g.) i Miljenko Vujina (rođ. 1930. g.). Obiteljska je tradicija Vujina da su s još nekoliko obitelji doselili iz Bijaća (Bihaća). VI. rkp. 2007, sv. 8., str. 2.

²⁷ U Zagvozdu kod Imotskoga 14. svibnja 2007. g. zapisala je Ivana Čagalj, a kazao joj je don Jakov Cikojević, zagvoški župnik. VI. rkp. 2007., sv. 29., str. 5.

²⁸ Marijani Brstilo 2004. godine u Medovdolcu kod Imotskoga kazali su Mara Brstilo (djev. Čagalj, rođ. 1928. g.) i Stipan Brstilo pok. Jakova (rođ. 1928. godine). VI. rkp. 2004., sv. 24., str. 4 - 5.

²⁹ Lidija Đerek zapisala je 2004. g. na području Gospića, Kosinja i Perušića, ponajviše od svoje obitelji: bake, djeda, ujni i rođakinja. VI. rkp. 2004., sv. 44., str. 7.-8.

svojim ogradama sjekli tri badnjaka od već određenoga duba, te ih na ramenima donosili na ognjište. Domaćica je tražila od domaćina da usječe *mahovnjat* badnjak kako bi ovce bile runatije. Badnjak se sjekao s jedne strane i ukoso, a bio bi oko metar dug i trideset do pedeset centimetara debeo.³⁰ Kada je badnjak donesen iz šume trebalo ga je zatesati i na njegovom gornjem dijelu teslom napraviti križ, te ga prisloniti pod strehu, uz zid kuće do ulaznih vrata. Oko njega bi se stavila još dva manja badnjaka bez znaka križa.

U Mokrome kod Širokoga Brijega djeca su, kad bi pala noć unosila tri badnjaka, a ako u obitelji ne bi bilo djece, to bi činio najstariji član obitelji (glava obitelji). Onaj koji je unosio badnjake, posipan je kukuruzom.³¹ U Donjim Mamićima kod Širokoga Brijega domaćin kuće odlazio bi u zoru u svoju najbližu ogradu usjeći živac jedan, malo *otanje* drvo, badnjak, da se može unijeti u kuću. Uvečer, kad se sva čeljad skupi u kući i kad se namiri *ajvan*, domaćin, momci i muška djeca izašli bi van i s drvarice svaki bi po jednu *ciplju* (badnjak) ponio, a u kući ženska čeljad ustanu se držeći kukuruz ili pšenicu. Pri ulasku u kuću muškarci bi rekli: *Valjen Isus i Marija, dobro van došla Badnja večer i sutrašnji Božić*, a ženske bi odgovorile: *I s tobom Bog da zajedno*, pri tome žitom posipajući badnjake, ukućane i kuću. Potom se jedan badnjak odmah naloži, drugi se ostavi sutra za Božić, a treći za Novu godinu, kada će se od njega svijeće upaliti. Zatim bi se *Gospa pozdravila*, te se klečeći molilo za svoje pokojne iz kuće.³²

U Jasenici kod Mostara domaćin bi preko dana usjekao tri badnjaka i tri uzglavka od dubovine, donio ih kući i zasjekao u dnu.³³ U Kruševu kod Mostara, u predvečerje Badnjega dana, domaćin bi obilazio i škropio: blago, štalu, svinjac, kokošinjac, tor i sve bi okitio bršljanovim grančicama. U prvim večernjim satima skupljala se čeljad na molitvu i na unošenje dubovih badnjaka. U većini sela unosila su se dva ili tri badnjaka koje bi domaćin ili bilo koji odrastao muškarac usjekao u ogradi. U kućama gdje nije bilo *muške glave*, badnjak bi se usjekao i prije Badnjeg dana i prislonio

---

³⁰ Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., str. 222.

³¹ U Mokrom kod Širokoga Brijega u lipnju 2007. g. zapisao je Goran Zovko po kazivanju Anđe Zovko iz Mokroga kod Širokoga Brijega. VI. rkp. MO, 2007., sv. 1., str. 3.

³² Marijani Čolak kazala je tijekom rujna 2007. godine u Donjim Mamićima Anđa Čolak (djev. Banožić, rođ. 1948. g.). VI. rkp. 2007., D sv. 80., str. 69.

³³ Antoneli Vlaho 2006. g. kazivao Frano Filipović, rođ. 1920. god. u selu Jasenica Donja, općina Mostar, VI. rkp. 2006., D 55, str. 41.

uza zid pokraj vrata. Badnjake je u kuću unosio domaćin.³⁴ Deblji je kraj badnjaka bio okrenut unutra. Domaćin kucajući na vrata ulazi, nosi svetu vodu, škropi i pozdravlja riječima: "Faljen Isus! Na dobro vam došla Badnja večer i sutrašnje sveto porođenje Isusovo!" - i moli *Virovanje*. Pri unošenju drugoga badnjaka govori se: *Faljen Isus! Na dobro vam došla Badnja večer i preksutrašnji sveti Stipan!* I treći se badnjak unosio pozdravljajući i čestitajući: *Faljen Isus! Na dobro vam došla Badnja večer i sveti Ivan!* Ostali bi ukućani svaki put odgovarali: *I s tobom Bog da zajedno!* Nakon toga domaćica baca žito, najviše ječam, a ako nema ječma, baca kukuruz. Onda se *moli Bog*, pozdravi se Gospa i tada počnu *priporuke*: *Na čast porođenja Isusova: / da nam bude došlo za spas duše / i za korist tijela; Na čast svetog sutrašnjeg porođenja: / da nam s njim dođe ratluk i veselje; Na čast imenu Isusovu: / da svako naše moljenje i djelovanje / počne i dovršeno bude; Na čast obitelji svetoj: / da mi budemo primjer / svetoj obitelji Isusovoj.*³⁵

U Gorancima kod Mostara u staro vrijeme, kada se vatra ložila na ognjištu, badnjaci su bili tri velike hrastove trupe koje je unosio domaćin kuće i polagao ih na vatru koja već gori na ognjištu. Prilikom unošenja badnjaka on naziva: *Hvaljen Isus! Na dobro vam došla Badnja večer!* Svi ukućani otpozdravljaju: *I s tobom Bog da zajedno.* Domaćica bi stajala nasred kuće, u jednoj ruci je držala škropilo i škropila domaćina i badnjake, te cijelu kuću i ukućane. Tada domaćica uzima zdjelu u kojoj je žito (obično ječam) i posipa domaćina i ostale ukućane. Domaćin loži badnjake na vatru, a domaćica se krsti i svi ostali ukućani. Zaziva se Božji blagoslov na kuću, ukućane, stoku, usjeve i sve ostalo. Zatim se moli *Vjerovanje*, te tri *Očenaša*, *Zdravo Marijo* i *Slava Ocu*. Nakon toga slijedi *zdravica* domaćom lozom, *rakijom*, te svi *nazdrave* i *popiju malo rakije*, čak se daje i malo *djeci da nazdrave*. Nakon *rakije* jedu se *suhe smokve* i *orasi* jer je strogi post i nemrs pa se ne može ništa drugo jesti.³⁶

Neki su, u Hercegovini, badnjake posipali pšenicom govoreći: *Koliko zrna ove šenice, toliko svima vama svakoga Božjeg blagoslova!*

³⁴ Ljubo Planinić piše da su badnjake u kuću unosila tri muškarca dotičnoga domaćinstva, najčešće otac te najstariji i najmlađi sin. Vidi: Ljubo Planinić, *Rodoslovje Planinića, 1645-1995-2000*, Župni ured Kruševo, Kruševo-Mostar, 2006., str. 194.

³⁵ Antoniji Zovko 2006. g. u Kruševu kod Mostara kazala Manda Mandić r. 1925. g. (djev. Rozić) sa Selišta kod Mostara. Vl. rkp. D 54, 2006.

³⁶ Mariji Marić kazao je 3. rujna 2007. g. otac Pero Marić, rođ. 1956. godine u Gorancima, po zanimanju je elektro-tehničar. Vl. rkp. D 72, sv. 2007., str. 39.

Badnjaci su se stavljali na ognjište tako da je najdeblji postavljen na desnu stranu, najtanji na lijevu, a preostali badnjak između ta dva. Badnjak se potom stavljao u vatru tako da mu ne izgori onaj dio na kojem je križ, jer će se od njega sutra upaliti božićne svijeće.³⁷

Na području Trebinjsko-mrkanske biskupije prije Badnjeg dana bi se usjekli badnjaci od hrastova drveta. Obično su se sjekli od istog stabla pa bi se prerezali na tri dijela. Na Badnji dan bi se stavili kraj kućnih vrata, tu bi se okitili brštanom i blagoslovili. Najdeblji bi se stavljao do vrata, pa onda tanji, pa najtanji. Prije unošenja izmolilo bi se: *Očinaš, Zdravo Marijo, i Slava Ocu*. Badnjake bi unosili većinom žena i djeca. Pri ulasku u kuću zovu: *O domaćine*, a on odgovara: *Hajde*. Kad se ulazilo u kuću, čestitalo se: *Čestita ti Badnja večer, sjutra Božić i svi dani po Božiću*. Tko prvi ulazi, baca žito po domaćinu. I to bi se ponavljalo sa sva tri badnjaka osim posipanja žitom. Badnjaci su se ložili *unakrs* na ognjište, koje je većinom bilo na sredini kuće, da je toplije. Kada bi badnjaci zagorjeli, reklo bi se da se vesele, a ne da gore, a kad pregore, da su se preveselili, i ne bi se reklo da su pregorili nego *preveselili* (u Hrasnom se govorilo *preveselili*). Dok badnjaci još gore, još bi se što skuhalo ako treba. Obvezno bi bilo pjevati pjesmu *U sve vrime godišta*. Badnjaci bi gorjeli i na Božić, a *vazda* bi se ostavilo tri badnjaka za Mali Božić (Novu godinu) da se tad nalože. (U Dubravama kod Stolca presahnulo je običaj paljenja badnjaka koji su nekoć unosili veliku radost u domove katoličkog svijeta.)³⁸

U Rakitnu je otac na badnjacima urezivao križeve, a unosila su ih tri najmlađa člana u obitelji, i to počevši od najmlađega. Najmlađi član ulazeći u kuću govori: *Valjen Isus i Marija*, na što mu ukućani odgovaraju *Vazda Isus i Marija*. Drugi član ulazi i govori: *Valjen Isus i Marija, na dobro vam došla Badnja večer*, a ukućani odgovaraju: *Vazda Isus i Marija, i s tobom Bog da zajedno*. Treći član ulazeći govori: *Valjen Isus i Marija, na dobro vam došla Badnja večer i porođenje Isusovo*, a ukućani odgovaraju: *Vazda Isus i Marija, i s tobom Bog da zajedno*. Sva tri badnjaka

---

³⁷ Jerko Suton, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar, 1968., str. 126-127. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39).

³⁸ Mariji Brač 2007. godine na Dubravama kod Stoca ispričao je Antun Brač (rođ. 1941. g.) VI. rkp. 2007., D 74, str. 39-40. U Stocu 20. prosinca 2006. g. zapisala Helena Raguž, a kazao joj je njezin otac Nikola Raguž. VI. rkp. 2007., sv. 2, 2007., str. 11.-12. Isto je zapisao Marijo Krešić u lipnju 2007. g. u Hrasnom. VI. rkp. 2007., sv. 4, str. 3-4.

se predaju majci da ih stavi u vatru. Nakon toga ukućani sjednu za stol i mole: *Andeo Gospodnji*, tri *Slava Ocu* i jedan *Očenaš*, *Zdravo Mariju* i *Pokoj vični* za pokojne i jedan *Očenaš*, *Zdravo Mariju*, *Slava Ocu* na čast Blažene Djevice Marije s nakanom koja obično glasi: *Da nam isprosi od svoga Sina milost koju će nam dati na času smrti naše i privesti u život vični*. Nekoć su se pjevale božićne pjesme od večere do polnoćke, a u naše je vrijeme taj običaj uvenuo.³⁹ U Rakitnu kod Posušja na Badnju večer cijela obitelj bi se okupila, najstariji muškarac iz obitelji bi unosio tri badnjaka. Noseći drvo u ruci on bi ukućane pozdravio: *Valjen Isus i Marija*, a oni bi mu odgovorili: *Vazda Isus i Marija*, on bi dodao: *Na dobro vam došla Badnja večer*, oni odgovaraju: *I s tobom Bog da zajedno*. Tada bi se on prekrstio, izmolio dopola *Očenaš*, a oni bi ga dovršili i domaćin bi drvo stavljao na ognjište ili u *šporet*. Tada bi se na isti način s molitvom vratio i donio drugo pa treće drvo i jedno po jedno stavljao na ognjište ili u štednjak. Poslije toga on bi predvodio molitvu. Pozdravili bi Gospu, izmolili *pripоруке*, a onda bi zajednički otpjevali božićne pisme: "U sve vrime godišta", "Radujte se narodi", "Kirije eleison" i "Padaj s neba, roso sveta".⁴⁰ U Osoju kod Posušja badnjak je ostao isti kao i danas. Čaća ga napravi, a u kuću ga unosi najmlađi sin. Kaže se da je to tako da se *mali* nauči moliti. Badnjak se pravi od lijepe okrugle hrastovine i na sredini se ureže križ. Kad sin unese badnjak, govori: *Valjen Isus. Na dobro vam došla Badnja večer*, a oni koji su u kući kažu: *Vazda bio. I s tobom Bog da zajedno* pa ga pospu pšenicom koja se posijala na sv. Luciju. (Nigdje drugdje nije zapisan takav običaj!). Potom se badnjak stavi u vatru i pusti da izgori do križa. Kad dođe do križa izvadi se i čuva se do Nove godine. Na Novu godinu se od njega odgori vatra, te se od njega zapali žigica i pripale se svijeće u pšenici. Opet se ugasi i čuva do Sveta tri kralja, a tada se nosi na njivu gdje je posijana pšenica. Nosi se i pšenica što je posijana na sv. Luciju. Ona se zakopa u njivu i tu se zabode to što je ostalo od badnjaka.⁴¹ U Batinu, selu udaljenom desetak minuta vožnje od Osoja, običaj vezan uz drvo badnjak je malo drugačiji. Ondje

³⁹ U Posušju svibnja 2007. g. zapisala je Marijana Čutura po kazivanju Ive Čuture (rođ. 1947. g.) a ona ih je upamtila po kazivanju svoje bake Kate Tokić. Vl. rkp. 2007., MO, sv. 1, str. 5.

⁴⁰ U Rakitnu 2007. g. Marijani Jelić kazala je Lucika Mihalj - Gabrić, (djev. Mihalj, rođ. 1948. u Rakitnu). Vl. rkp. 2007., D 66, sv. 11, str. 37.

⁴¹ Marijani Penava 26. rujna 2007. godine kazivala Matija Bošnjak (rođena Filipović, rođena 1926. godine, selo Osoje pokraj Posušja). Vl. rkp. D 75, 2007., str. 55.

ga otac unosi, a s njim ide dvoje djece. Otac nosi najveće drvo, na kojem je urezan križ, a djeca su mu sa strane i nose manje *cipljice*. Kao i u Osoju posipa se s pšenicom. Badnjak se stavi u vatru i gori dok se moli. Kad se izmoli, izvadi se iz vatre i ostavi u stranu za ujutro. Na Božić se od njega odloži vatra.⁴²

U livanjskom su kraju badnjaci postavljani na nekoliko načina. U Mišima se dva badnjaka postavljaju usporedno, a treći preko njih ukoso. U Čosnalijama i Čukliču dva su badnjaka postavljana usporedno, a treći uzdužno na njih. U selima oko Polja dva su badnjaka postavljana dolje, a treći na njih usporedno. U Ljubunčićima i okolnim selima badnjaci su na donjem kraju bili sastavljeni, a na gornjem rastavljeni.⁴³ U Rujanima kod Livna tri bukova badnjaka gazda kuće unosio je i stavljao na ognjište tako što je deblji išao s desne strane, a tanji s lijeve strane badnjaka na kojem je bio urezan križ i okrenut "naopako".⁴⁴ U Podhumu kod Livna navečer dolazi starješina kućni i nosi tri drveta. Ulazi u kuću i govori čeljadi: *Na dobro vam došla Badnja večer!*⁴⁵ U Ljubunčićima kod Livna kad se počne smrkavati, domaćin ulazi u kuću i nosi badnjake koje meće na ognjišće. Moli *Virovanje* i uzimlje svetu vodu i škropi cijelu kuću, a i blago u štali. Onda sjeda za stol, uzimlje čašicu rakije i nazdravlja ukućanima: *Na dobro vam došla Badnja večer i porođenje Isusovo*, ispija malo i dalje šalje od jednog do drugog, a svi odgovaraju: *I s teбом zajno*. Tako čaša kruži dok svi ne čestitaju.⁴⁶

U duvanjskom kraju na Badnjak prije podne domaćin pripravi badnjake (cjepanice) na koje se ureže križ.⁴⁷

U selu Buselji kod Busovače domaćin je također unosi tri badnjaka, a na najdebljem badnjaku urezao bi se križ. Unoseći badnjake na Badnju večer domaćin bi pri ulasku u kuću čestitao: *Faljen Isus i Marija. Na dobro vam došla Badnja večer i sutrašnje*

---

⁴² Isto.

⁴³ Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., str. 222.

⁴⁴ U lipnju 2007. g. zapisao je Ante Jureta u Rujanima kod Livna, a kazala mu je Mira Jureta (djev. Barun, rođ. 1941. g.), VI. rkp. 2007., sv. 50, str. 1.

⁴⁵ Ančici Čaleta 2007. godine kazivala je Draga Čaleta, (rođ. 1935.), selo Podhum kod Livna. Završila četiri razreda Osnovne škole. VI. rkp. 2007., D 67, str. 35.

⁴⁶ Ivani Rosić ispričao je 5. rujna 2007. godine Jakov Šarić (1922.), njezin djed iz sela Ljubunčića kod Livna. VI. rkp. D 73, sv. 2007., str. 31.

⁴⁷ Bože Drmić, *Buškoblatki kraj - hrvatski raj*, Grupa za budućnost, Zagreb-Mostar, 2004., str. 77-78.

sveto Porođenje Isusovo. Kad domaćin unosi badnjake, moli se *Virovanje* i škropi vodom.⁴⁸

U Studencima kod Ljubuškoga glava kuće bi s djecom išao u gaj da nađe dobre badnjake. Navečer bi muška čeljad unijela badnjake u kuću, a stara baba bi ih posipala kukuruzom. Kad se ulazilo u kuću s badnjacima govorilo se: *Dobro vam došao Božić i sveto porođenje Kristovo*. Oni koji su bili u kući odgovarali bi: *I s tobom Bog da zajedno*. Nakon toga bi se badnjaci stavili na ognjište da gore, gorjeli bi "čak i po tri dana". Ukućani bi sjeli oko ognjišta, večerali, veselili se uz bukaru vina, i tako bi se dočekala ponoć. Onda bi se išlo na ponoćku.⁴⁹ U župi Tihaljini nakon polaganja badnjaka u vatru molila se zajednička molitva. Tada se uobičajenim molitvama dodavalo sedam Očenaša, Zdravo Marija i Slava Ocu na čast sedam radosti Blažene Djevice Marije, koja se obradovala kad je rodila sina Isusa, da tako i nas obraduje na času smrti naše. Molitva se završavala s pet Očenaša na čast pet svetih rana Isusovih, i to na koljenima i raširenih ruku. Pjevalo se "U se vrime godišta". Pucalo se.⁵⁰ Kad bi se spustio, domaćin bi ga unio u kuću u kojoj su bili svi ukućani te bi im čestitao: *Valjen Isus i Marija! Dobro vam došla Badnja večer i sutrašnje Porođenje Isusovo*. Ukućani uzvraćaju: *I s tobom Bog da zajedno!* U Gornjim Radišićima kod Ljubuškoga badnjake je unosio najstariji član u kući (glava kuće), a pri unošenju bi bio posipan kukuruzom. Kad bi se badnjaci zapalili, molila bi se krunica, Gospin pozdrav i molitva za pokojne.⁵¹

Badnjak je u hrvatskoj tradicijskoj kulturi antropomorfiran, te mu se obraća i daje hrana i piće, na primjer: u Istri i na Čiovu kod Trogira. U hrvatskoj je tradicijskoj kulturi Badnjak vezan uz kult pokojnika. U Dugopolju se, primjerice, prema badnjacima odnosilo kao prema članovima obitelji, nazivani su *did* i *baba* te su "hranjeni i zalijevani vinom".⁵² Uz njega se vezuju narodna

⁴⁸ Branka Bagarić zapisala je 2007. g., a kazala joj je Kata Marković. Vl. rkp. 2007, D 65, str. 65.

⁴⁹ Mariji Keža 4. rujna 2007. g. kazao Ivan Luburić, u Studencima kod Ljubuškoga. Vl. rkp. D 70, sv. 2007., str. 47.

⁵⁰ *Župa Tihaljina*, priredio Anđelko Mijatović, Sveta baština, knj. br. 28, Duvno, 1989., str. 261.

⁵¹ U Gornjim Radišićima kod Ljubuškoga zapisao je u lipnju 2007. g. Mirko Tomić, a kazala mu je Kata Tomić (rođ. 1922. g.). Kazivačica ističe da je taj običaj "živio kad je ona bila djevojčica, danas se može naći u pojedinim obiteljima, ali sve više izumire". Vl. rkp. MO, 2007., sv. 2, str. 5.

⁵² U Dugopolju kod Splita u ljeto 2007. godine zapisala je Ivana Armanda, a kazala joj je Anka Radan, rođ. 1939. g. u Dugopolju. Vl. rkp. sv. 62/07, str. 1.

vjerovanja, primjerice, domaćin ga udara *vatrajdom* kako bi bilo što više iskrica, a taj obred ima apotropejski i panspermijski karakter.

3. OPHODI VEZANI UZ PALJENJE BADNJAKA

U Biorinama su *ćaća* i sin išli usjeći *mutvić* (mali hrast) i presjekli bi ga na tri komada za tri badnjaka. U tome bi mjestu cijeli *komšiluk* išao od jedne do druge kuće i palili bi se badnjaci. Svake bi se godine polazilo od druge kuće, a ako je te godine u kući tko umro, onamo se ne bi išlo paliti badnjake. Domaćin bi čekao s bukarom vina, a najstariji bi sin nosio najveći badnjak. Domaćina kuće se pozdravljalo: *Hvaljen Isus, domaćine kuće! Dobro vam došlo porođenje Gospodina!*, a domaćin bi odgovarao *I s tobom zajedno sinko!*. Najveći se badnjak stavljao na desnu stranu vatre, a najmanji se stavljao zadnji i u sredinu desnoga i lijevoga badnjaka. Domaćin potom badnjake zalijeva vinom i pritom moli.⁵³

U poljičkom kraju kad zazvoni Zdravo Marija i mrak se počne *vatat*, svatko je u kući, a starješina izlazi *vanka* pred kuću, uzme jedan badnjak i kaže: *Valjen Isus i Marija, na dobro van došla Badnja večer i porođenje Gospodinovo*. I tako sva tri badnjaka zapali na kominu, a *pozatin* ih poškropi *kršćenon vodon*. Onda se večera uz upaljene sviće, a poslije večere momci *idu od komšije do komšije govoreć*: *Na dobro van došla Badnja večer!*⁵⁴

U Jelsi na Hvaru ljudi su se uvečer skupljali i pjevajući božićne pjesme išli od kuće do kuće.⁵⁵

U Barbarićima u Dragićini kod Čitluka u Hercegovini običaj je bio da se na Badnju večer svi muškarci okupe pred zadnjom kućom u zaseoku. Ako tko ne bi došao na vrijeme, čulo bi se: *Di je ovi, di je oni? Doće sačekaj ih, da smo svi skupa*. Čula bi se galama i smijeh. Kad bi se svi okupili uslijedila bi *ganga*.

Na taj je dan glava kuće usjekao tri dubova badnjaka i stavljao ih uspravno jedan do drugoga kod ulaznih vrata. U kuću bi najprije ulazio domaćin kuće, zatim žene s malom djecom. Ostali su prilazili

---

⁵³ Zapisala je Marina Jurišić lipnja 2007. g. u Biorinama, a kazao joj je Željko Jurišić (rođ. 1958. g. u Biorinama). Vl. rkp. 2007., sv. 58, str. 5.

⁵⁴ Miji Gojsalić 11. rujna 2007. g. ispričao je Ivan Gojsalić, sin Matije, rođen 1954. Vl. rkp. sv. 64/07, (E), str. 9.

⁵⁵ Tatjana Zulejhić zapisala je u Jelsi na Hvaru 2004. godine. Vl. rkp. 2004., sv. 46, str. 4.

kući pjevajući, te bi kucali na vrata zovući: *Domaćine, domaćine!*, a iz kuće bi se uvijek javio netko govoreći: *Ajde, ajde, naprid*. Prvo su ulazila tri čovjeka koji su na ramenu nosili badnjake. Ljudi koji su nosili badnjake nazivani su: prvi badnjak, drugi badnjak, treći badnjak. Sva tri su badnjaka ulazeći pozdravljali ukućane tradicionalnim katoličkim pozdravom, te bi im čestitali Badnju večer i sutrašnje Sveto porođenje Isusovo. Iza njih su ulazili ostali muškarci, a žena bi ih posipala pšenicom iskazujući želju za plodnošću u nastupajućoj godini kao i plodnošću - širenjem obitelji. Sjedalo se oko obiteljskoga stola, a oni koji ne bi mogli sjesti, stajali su u krugu oko stola. Svi bi muškarci iz zaseoka bili tu, a ako je bilo i kakvih nesuglasica, tu se večer nije dalo primijetiti. Smatralo se sramotom ne ići s badnjacima. Kad bi se badnjaci naložili, domaćin kuće uzimao je kriglu s crnim vinom i *krstio* bi badnjake, polijevajući ih crnim vinom i izgovarajući: *U ime Oca i Sina i Duha svetoga. Amen*. Potom bi prilazio stolu nalijevao u kriglu još crnoga vina i nazdravljajući: *Dobro vam došla Badnja večer i sutra Sveto porođenje Isusovo*. Ostali bi odgovarali: *I s tobom Bog da zajedno*. Kriglu predaje čovjeku do sebe i tako redom u smjeru kazaljke na satu. Nazdravljale su i žene i muškarci. Svatko je morao popiti gutljaj vina. Krigla obilazi tri puta, a na stolu bi bili servirani: orasi, suho grožđe, bajami, suhe smokve, te obvezno *čupter* (moštana pogačica koja je pravljena od mošta, brašna i šećera koje se suši). Pjevalo bi se i veselilo. Muškarci su ustajali, pozdravljali i išli dalje u drugu kuću, a žene su ostajale u kući. Taj obred Badnje večeri bi se većinom završio u dvadeset dva sata.⁵⁶

4. MODIFICIRANI BADNJACI

Nikola Buconjić napisao je 1908. godine da se Badnji dan naziva prema badnjaku koji se nekad ložio na taj dan. Bilo je to oveliko, okruglo drvo, koje se na vatru metalo i ložilo, kako će otprilike posrijedi pregorjeti. Kad bi pregorjelo, jedna se polovica stavljala da tinja preko božićnih blagdana, a druga se polovica

---

⁵⁶ Tina Barbarić zapisala je lipnja 2007. g. u Barbarićima, zaseoku Dragićine kod Čitluka, a kazala joj je Ruža Barbarić (rođ. 1942. g. u Barbarićima). VI. rkp. 2007., sv. 19, str. 11-12.

pritala na vatru na Novu godinu. Buconjić, nadalje, piše da je taj običaj po varošima posve iščeznuo.⁵⁷

U naše su vrijeme ponegdje modificirani badnjaci. Tako su badnjaci, primjerice, drva za ogrjev na kojima su na kori urezani križevi i lože se u štednjacima na Badnju večer. U Vrbanju na Hvaru glava obitelji, *dide*, u peć na drva ubacuje badnjak (najčešće deblo borovine). Cijela obitelj klečeći moli, a glava obitelji crnim vinom sve polije znakom križa.⁵⁸

U Splitu se to prakticiralo koncem devetnaestoga stoljeća. U Markuševcu kod Zagreba tradicionalni je badnjak početkom dvadesetoga stoljeća zamijenjen simboličnim loženjem drva u štednjacima.⁵⁹ Isto navode: bard hrvatske etnologije Milovan Gavazzi (1939. g. u navedenoj knjizi), Augustin Kristić (1956. g. u Kreševu), Jerko Suton (1968. g. u zapadnoj Hercegovini), i dr.

U Gorancima kod Mostara izbacivanjem ognjišta i nabavom *špareta* na drva četrdesetih i pedesetih godina dvadesetoga stoljeća, badnjaci se lože u štednjake, i to tri hrastove *bilje*, cjepanice, koje mogu stati u ložište. Unošenje se povjerava maloj djeci. Ako ih ima troje, svako unosi po jednu bilju, a muško dijete obvezno ide prvo. Ostali ritual je isti.⁶⁰ U Donjim Mamićima kod Širokoga Brijega badnjaci se i danas lože u kamine.⁶¹

5. PUCANJE UZ OBRED UNOŠENJA I LOŽENJA BADNJAKA

O nekim je običajima pucanja već bilo riječi, a karakter mu je apotropejski. U Poljicima kod Imotskoga pucanje je počinjalo loženjem badnjaka pa dalje kroz cijelu noć i dan. Pucalo se iz starih pušaka i kubura, a netko je imao i samokres. Glavne su bile *mačkule* (sprave za pucanje, mali top). Pucalo se i iz minskoga

---

⁵⁷ Nikola Buconjić, *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1908., pretisak MH Mostar, 1999., str. 30-31.

⁵⁸ U Vrbanju na Hvaru zapisala je u svibnju 2007. g. Ema Reitober, a kazala joj je Kornelija Teterić (djev. Stipetić, rođ. 1945. g.). VI. rkp. 2007., sv. 25, str. 17.

⁵⁹ Navodim prema: Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 52-56.

⁶⁰ Mariji Marić kazao je 3. rujna 2007. g. otac Pero Marić, rođ. 1956. godine u Gorancima. VI. rkp. D 72, 2007., str. 40.

⁶¹ Marijana Čolak zapisala je 2007. godine u Donjim Mamićima. VI. rkp. 2007., D, sv. 80, str. 69.

trapnja, koji bi se iskopao u živici stijeni. Ta bi se rupa namazala masti ili lojem pa bi se usuo minski barut, stavila bi se minska korda i samo malo bi se *pozbito*. Po barutu bi se stavilo malo papira i to je pucalo kao i mačkula.⁶²

U Imotskoj krajini badnjake je unosio i ložio kućni starješina, a ako je bio star i nemoćan, zamjenjivao ga je najstariji sin. Kad bi domaćin unio prvi badnjak, stavljao ga je na desnu stranu vatre, a najstariji bi sin opalio iz kubure. Drugi je badnjak unosio najstariji "prvi" sin, stavljao ga s lijeve strane vatre, a drugi bi sin opalio iz druge male puške. Treći je badnjak unosio drugi sin i stavljao ga u sredinu vatre, a pritom bi opalila i *džeparica*. Pri unošenju badnjaka nositelj odmah s vrata pozdravlja: *Valjen Isus i Marija!*, a ukućani odgovaraju *Uvik valjen Isus i Marija*. Nositelj nastavlja *Na dobro vam došla Badnja večer i porođenje Isusovo*, a ukućani odgovaraju: *I s tobom zajedno! Ove godine i dogodine! 'Oće ako Bog da!*⁶³

U Zadvarju kod Omiša, pred ponoć, starješine kuća bi izlazili pred kuće i pucali iz puške u zrak. Susjedi bi se dozivali čestitajući: *Na dobro ti došla Badnja večer i sutrašnje porođenje Isusovo!*⁶⁴

6. BADNJI KRJESOVI

Na Lastovu je bio običaj da se na Badnju večer sa svih strana dovlače *taci* (debela drva) i slože na *veliki stog* nasred Dovca.

⁶² Jelena Zujčić u svibnju 2007. godine kazala je Veronika Jurković (djev. Kujundžić, rođ. 1952. g. u Ivanbegovini kod Imotskoga). VI. rkp. 2007., sv. 2, str. 20.

⁶³ Zapisala je Božena Prgomet svibnja 2007. g. u Runovićima kod Imotskoga, a kazala joj je Marija Buljan (djev. Puljiz, rođ. 1946. g.). Kazivačica zna mnogo narodnih običaja koje je čula i upamtila od svojih baka i djedova. VI. rkp. 2007., sv. 57, str. 11. Usp. Fra Silvestar Kutleša, *Život i običaji u Imotskoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski, 1997., str. 271.

⁶⁴ Ines Bjelanović zapisala je u Zadvarju 2006. godine, a kazali su joj Milica Vuković rođ. 1925. godine u Zadvarju i Miljenko Vuković rođ. 1925. godine u Vrgorcu. VI. rkp. 2006., sv. 103, str. 12.

S prijevoja Dubci kod Omiša pogled se strmoglavljuje do Vrulje u kojoj je i danas živa tradicija o Pelegrinu, znamenitom antičkom trgovačkom središtu koje je zbog kletve i grijeha žitelja potopljeno. Kažu da se za mirnog mora naziru ostatci toga grada, a za vrijeme oluje i nevremena kroz grmljavinu može se razaznati tužni zvuk crkvenih zvona Pelegrina. (To je još jedna od mnogobrojnih hrvatskih legendi biblijske provenijencije o propasti Sodome i Gomore.).

Potpaljeni je badnjak dugo u noć osvjetljavao okolne zgrade i narod koji se oko njega zadržavao.⁶⁵

Početakom dvadesetoga stoljeća u Račišćima na Korčuli katolički su pozdravi na Badnji dan bili *istok žarkoga sunca, te se prekrsti do tri puta i pokloni suncu, Sunce na istok, a Bog mili na pomoć!* Iza toga išlo se u šumu po badnjak te ga se slavilo i častilo kao što je to bio običaj u Hercegovini. Uz badnjak se pilo, jelo i pjevalo do ponoći, a onda se išlo na ponoćnu misu. Muški su nosili po glavnu žive vatre s badnjaka, te su je metali kao drvaricu pred crkvu i tako bi se sastavila vatra *koja se visoko diže, kao dub uz crkvu i plamca krvavim plamenom (...)*. Nakon polnoćke uslijedilo bi čestitanje i cjelivanje, a svatko je pomalo svete božićne vatre nosio kući kako bi se na njoj ispekla prva božićna zaoblina – rani božićni ručak.⁶⁶ Tamošnji su žitelji podrijetlom iz Hercegovine, a pobjegli su od osmanskoga terora 1672. godine.⁶⁷ Na Badnjak spremaju se drva za “velu vatru ča se loži na Štradi⁶⁸ u svitanje Božića”.⁶⁹ (Donosi se i što veći bor i kiti se na istoj Štradi.)

U Vrhgorsko-imotskoj krajini koncem devetnaestoga stoljeća nestao je običaj: Ljudi su poslije pola noći odlazili na misu i svatko bi nosio zapaljenu zublju. Pred crkvom bi te baklje odlagali na zajedničko mjesto, a tko ne bi tako postupio, smatran je vješcem ili vješticom.⁷⁰

7. APOTROPEJSKE ZNAČAJKE OSTATAKA BADNJEGA DRVETA

Ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak, na blagdan Sveta tri kralja, iznose se i ostavljaju u vinogradu, voćnjaku, masliniku i sl. i služe kao zaštita od nevremena i za uspješniji rod. U trogirskom kraju

---

⁶⁵ Na Lastovu 2006., g. prim. dr. Antun Jurica (rođ. 1923. g. u Lastovu) kazao je Vlatki Špirić. Vl. rkp. 2006., sv. 9, str. 17.

⁶⁶ Vid Vuletić Vukasović, *Božić u Račišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik, na Dražnji dan 1906, str. 774-775.

⁶⁷ Vidi: Vid Vukasović Vuletić, *Božić u Račišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik, 1906., str. 776. i: Stevan Vujadinović, *Neka zapažanja o postanku sela Račišća na Korčuli i poreklu njegovog stanovništva*, Beograd, 1968.

⁶⁸ Štrada – širina, čistina nasred mjesta u Visokoj, gdje se navečer okupljaju mještani, posebno za slavlja.

⁶⁹ U Visokoj (zaseoku u Gdinju) na Hvaru 2007. godine zapisala je Ivana Kardum. Vl. rkp. 2007., sv. 9, str. 21.

⁷⁰ Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 106.

badnjak se gasio na taj blagdan i nosio iz kuće te stavljao u zid tora gdje su stale ovce jer su ljudi vjerovali da su tako ovce zaštićene od bilo kakvih bolesti.⁷¹ U Jelsi na Hvaru pepelom od badnjaka se na Novu godinu posipao maslinik.⁷² Hrvati su u Bosni i Hercegovini glavnu (neizgorjeli dio) badnjaka stavljali u sjemensko žito ili tor, zakopavali pod voćke, zaoravali u njive, a pepelom su zaprašivali kupus da ga zaštite od buhača, sipali bi ga stoci u hranu.⁷³ U livanjskom su kraju Hrvati *ogorak (ugarak)* od badnjaka ostavljali do prvoga oranja, a tada su na njemu pekli kruh, koji bi orači na njivi pojeli.⁷⁴

8. VATRA U NARODNOME VJEROVANJU I KRŠĆANSKOJ SIMBOLICI I KULT POKOJNIKA

Vatra je magijski izvor moći. Vatra badnjaka ima (re)generativnu funkciju Sunca. Ta je vatra davala toplotu i svjetlost za vrijeme Badnje večeri i božićnih blagdana. Njome su se palile božićne svijeće, fenjeri, lučevi, maršila, koji su osvjetljavali put pri odlasku na polnoćku. Vatra u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom, ali i personificirano čudovište koje riga plamen i može živjeti u vatri, a da ne izgori.⁷⁵

U Bočkinjcima kod Donjega Miholjca u Slavoniji obvezno bi se cijelu noć održavala vatra u peći; vjerovalo se da će tako cijele godine u kući biti toplina, svjetlost i život.⁷⁶

⁷¹ U Okruku Gornjem kod Trogira 2006., zapisao Ivan Marić. Kazivači su bračni par Jozo (rođ. 1932. g. u Vinišću kod Trogira) i Zorka Marić (rođ. 1936. g. u Okruku Gornjem). Kazivači već 30 godina žive u Okruku Gornjem. Vl. rkp. 2006., sv. 18, str. 2. Isto je zapisala 2006. g. Ivana Neviščanin u Gustirni kod Trogira. Vl. rkp. 2006., sv. 6, str. 3.

⁷² Tatjana Zulejhić zapisala je u Jelsi na Hvaru 2004. godine. Vl. rkp. 2004., sv. 46, str. 5.

⁷³ Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 48.

⁷⁴ Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., str. 222.

⁷⁵ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića, priredio Andelko Badurina*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 581.

⁷⁶ U Bočkinjcima kod Donjega Miholjca u Slavoniji zapisala je u svibnju 2007. g. Ema Reitober, a kazala joj je Slavica Barić (djevojka, Zdelar, rođ. 1960. g.). Kazivačica ističe da se samo dio tih običaja sačuvao do naših dana. Vl. rkp. 2007., sv. 25, str. 3.

Mnogobrojni narodi vatri pripisuju značajke demona, te se vjeruje da onaj koji preskoči vatru, pobjeđuje demone. Bolesti su u narodnoj percepciji demonska bića. Luka Ilić Oriovčanin podrijetlo slavenskih paljenja krjesova (kao i nekih drugih običaja) vidi u indijskim običajima.⁷⁷ Vjerovalo se da se pokojni ukućani okupljaju oko badnjaka. I time je izražen kult pokojnika u badnjim obredima. Narod je vatri badnjaka pridodavao apotropejska svojstva.

9. PANSPERMIJSKI OBREDI

U gospodarskom smislu Badnji dan označavao je završetak gospodarske godine, te su u mnogim obredima vezanim uz badnjake izražene želje za plodnom nastupajućom godinom. Posipanje žitom, najčešće pšenicom, kukuruzom a ponegdje i izmiješanim raznovrsnim plodovima žitarica, ima panspermijsko značenje. Tim se obredom iskazuje želja za plodnošću usjeva, kao i za rađanjem djece u nastupajućoj godini.

10. BADNJAK KOD PRAVOSLAVACA

V. S. Karadžić 1852. godine napisao je: Kod Srba pravoslavaca badnjak je sirova cerova glavnja što se uoči Božića loži na vatru. Moraju biti dva do tri badnjaka i moraju se usjeći na Badnji dan prije sunca. Badnje drvo se najprije pospe žitom uz riječi "Dobro jutro i čestit ti Badnji dan", te se sječe samo s jedne strane, a s druge se zasječe samo jednom. Po nekim mjestima vršak od badnjaka korišten je umjesto vatalja, dokle god *položajnik* u kuću ne dođe, pa onda domaćica na njega sveže *povjesmo* i baci ga pod strehu. Uvečer domaćin unosi badnjake u kuću govoreći: "Dobro veče i čestit vam badnji dan, a pri tome ga neki muškarac iz kuće pospe žitom i govori: "Dao ti Bog sretnji i čestiti". Kad se badnjak stavi na vatru, pomakne se tri puta unaprijed, a kad pregori gornji kraj se dočeka u rukavicama pa se obnosio oko košince i potom ugasi te ostavljao na kakvu mladu šljivu ili jabuku. U Risnu su badnjaci kićeni lovorikom, u Crmnici onaj koji je unosio badnjake

---

⁷⁷ Luka Ilić Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., str. 154; 168.-169.

nazdravljao ih je *milojkim* vinom i pošto se napije, napoji i badnjake (polije ih vinom). U Hercegovini gdje su velike kuće badnjake je dovlačilo šest ili osam volova, te ih tjerali da prođu kroz kuću, a badnjake su ostavljali u kući.⁷⁸

Mnogobrojne su sličnosti obreda i običaja vezane uz badnjak u hrvatskoj katoličkoj i srpskoj pravoslavnoj tradicijskoj kulturi. Pravoslavci za badnjake koriste drvo cera, a ako ga nema, onda se koristi drvo hrasta, graba ili kojeg drugog tvrdoga drveta. Cerovo drvo simbolizira drvo kojim se novorođeni Isus grijao u pećini, kao i drvo na kojemu je Isus razapet bio. U novije vrijeme u urbanim sredinama pravoslavci na tržnicama kupuju grane cera jer s toga drveta ne opada lišće i koriste ih za badnjake.

Domaćin kuće, najčešće djed, sa svojim unukom ili unucima u ranu zoru ide usjeći badnjak. Pritom se koristi lučom zapaljenim u posudi koju bočno vrti u krug i tako osvjetljava put. (Tako se nekoć išlo na sijela i svadbe.) Kod pravoslavaca domaćin kuće sa svojim unucima ide u cerovu šumu usjeći badnjake i pri tome nosi kolač koji je domaćica specijalno za tu priliku pripremila. U nekim mjestima pri dolasku u šumu domaćin i unuci koji su s njim prekrste se, razlome kolač i po komad pojedu, a ostatak kolača ostave na panj usječenoga badnjaka da ga životinje pojedu. Badnjak od cera zove se *veseljak*. Kad se dođe do drva koje će se usjeći za badnjak okrene se prema istoku drveta i tri puta prekrsti i pri tome se drvo posipa pšenicom te rekne:

*Dobro jutro badnjače, naš stari rođače.
Dobro nam došao, u kuću ušao.*

Obred posipanja pšenicom ima panspermijski karakter i izražava želju za rodnom nadolazećom godinom. Drvo se siječe s njegove istočne strane, a sjekirom se zasijeca tri puta. Pri tome se odsiječe debela trijeska koju će unuk ponijeti baki da taj komad drveta (*iverka, iver*) blagoslovi. Vjerovalo se da će kajmak biti onoliko debeo koliko je debeo iver. Tim iverom se ukrašavala *česnica* koju domaćica priprema okrenuta prema istoku. Iverom umočenim u tijesto za česnicu domaćica, također, okrenuta prema istoku na zidu tri puta napravi krst. Česnica je tradicionalna pogača u koju se stavlja novčić.

⁷⁸ *Srpski rječnik, istumačen njemačkim i latinskim riječima*, skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. (1852.) u Beču u štampariji jermenskoga manastira, str. 11-12.

Domaćin donese badnjak pred kuću, a domaćica ga posipa pšenicom. U nekim mjestima pri tome i domaćin domaćicu posipa pšenicom. Domaćin uvečer presiječe badnjak na tri dijela i unosi ih u kuću, te ih u dnevnom boravku složi po debljini. Dok se badnjaci unose u kuću netko od ukućana ih posipa pšenicom. Domaćica ih ukrasi mahovinom, grančicama cera s lišćem, ukrasnim trakama i sl. te ih polijeva vinom. Vino simbolizira Hristovu krv. Tri su se badnjaka stavljala u vatru na Badnju večer, a dva na Božić. Također su se čuvali badnjaci za *Mali Božić (Pravoslavnu Novu godinu)*.

U novije vrijeme domaćin na štednjak po debljini s desna nalijevo poslaže badnjake koji su prethodno bili poslagani u dnevnom boravku. Domaćica ljubi badnjake i svaki put se prekrsti. Nakon toga domaćin stavlja badnjake u štednjak. Netko od ukućana otvara štednjak i raspiruje vatru, te uz iskrice od badnjaka izražavaju želje u nadolazećoj godini. (Na pr. da bude janjaca, jaradi, novaca, koliko iskri.)

Badnjak se najprije čestita domaćinu riječima *O domaćine Hristos se rodi*, a domaćin odgovara *Bog ti pomogo*. Zatim se čestita drugim ukućanima uz riječi:

*Mir Božji, Hristos se rodi,
Poklanjam se Hristu
i Hristovom carstvu,
od sada do vijeka.*

Tu čestitku ukućani izgovaraju ljubeći se. Čestitanje narod naziva *mirobožanje*. U novije vrijeme u nekim mjestima pripravlja se središnji mjesni Badnjak. Siječe ga kum Badnjaka odjeven u narodnu nošnju, a prevozi se do trga uz pratnju automobila. Paljenje badnjaka na otvorenom narod naziva *Badnje krijesnice*.

Pravoslavci, također, za Badnjak poste. Pripravljaju se posna jela: grah (najčešće bijeli), pogača, riba, posna pita.⁷⁹

ZAKLJUČAK

Obredi i običaji vezani uz drvo badnjak zrcale pretkršćansku i kršćansku tradicijsku kulturu. Premda su obredi, običaji i ophodi vezani uz badnjake iznimno raznovrsni, karakter im je

---

⁷⁹ BN TV, 4. siječnja 2007., 23 h; BN TV, 6. siječnja 2007., 15 h; RTS, 6. siječnja 2007., 13 h; HTV Dnevnik, 6. siječnja 19.40 h.

istovjetan, a označava ga radost i veselje zbog dolaska Spasitelja i Otkupitelja svijeta. Badnjaci su u središtu Badnjaka (Badnjice), a karakteriziraju ih: ritualna sječa, donošenje domu i stavljanje pod strehu do ulaznih vrata, kićenje bršljanovim ili lovorovim grančicama (ponegdje mahovinom), ceremonijalno večernje unoenje u kuću i stavljanje na vatru na ognjištu; škropljenje blagoslovljenom vodom; posipanje žitom (ponegdje i slamom); polijevanje vinom (krštenje); molitva. Badnjaci su u hrvatskoj kršćanskoj tradicijskoj kulturi antropomorfirani i uz njih se veže kult pokojnika.

Ugljvlju i pepelu od badnjaka narod pripisuje apotropejske značajke. Obred posipanja žitom ima panspermijski karakter. U nekim su mjestima uvenuti obredi paljenja badnjaka, u nekima su još od konca devetnaestoga stoljeća modificirani te se lože u štednjake i kamine, a u nekima se sa samostalnošću Republike Hrvatske oživljavaju.

Velike su sličnosti obreda i običaja vezanih uz badnjake kod katolika i pravoslavaca.

Izvori i literatura

Izvori:

1. Terensko-istraživački zapisi – Vlastite rukopisne zbirke. (Vlastiti terenski zapisi i zapisi studenata Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru kojima je autor rada bio mentorom pri pisanju seminarskih i diplomskih radova.).
2. BN TV (Bijeljinska televizija), 4. siječnja 2007., 23 h; BN TV, 6. siječnja 2007., 15 h.
3. HTV (Hrvatska televizija) Dnevnik, 6. siječnja 19.40 h.
4. RTS (Radio-televizija Srbije), 6. siječnja 2007., 13 h.

Literatura:

1. Vitomir Belaj, *Hod kroz godinu*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
2. Nikola Buconjić, *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1908., pretisak MH Mostar, 1999.
3. Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, 42 (2007), br. 1, str. 96-117.
4. Bože Drmić, *Buškoblati kraj - hrvatski raj*, Grupa za budućnost, Zagreb-Mostar, 2004.

5. Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991.
6. Luka Ilić Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846.
7. Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987.
8. Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., str. 221-227.
9. Silvestar Kutleša, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski, 1997.
10. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
11. Ljubo Planinić, *Rodoslovlje Planinića 1645-1995-2000*, Župni ured Kruševo, Kruševo – Mostar, 2000.
12. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995.
13. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971.
14. *Srpski rječnik, istumačen njemačkim i latinskim riječima*, skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, (1852.) u Beču u štampariji jermenskoga manastira.
15. Jerko Suton, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar, 1968. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39).
16. Luka Tomašević, *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)*, Knjižnica "Gospa Sinjska", knjiga br. 6, Sinj, 2000.
17. Vid Vukasović Vuletić, *Božić u Račišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik, 1906.
18. Stevan Vujadinović, *Neka zapažanja o postanku sela Račišća na Korčuli i poreklu njegovog stanovništva*, Beograd, 1968.
19. *Župa Tihaljina*, priredio Anđelko Mijatović, Sveta baština, knj. br. 28, Duvno, 1989.

YULE-LOG IN CHRISTIAN TRADITIONAL CULTURE

Summary

Christmas Eve, in folklore terms, is the richest day in Christian traditional culture, the Yule log being in the focus of attention. There are two kinds of Yule logs in Croatian traditional culture: the first consisting of leafy oak-tree branches or of up to two metres long hazel branches with as many catkins as possible. These Yule logs used to be put above the door, under the eaves, or on the roof of the house, and have an aesthetic character. The other kind consists of three pieces of wood, the longest being one or two metres long and thirty to fifty centimetres thick, which once used to be ritually brought into homes and burnt on hearths. The rite of bringing them in was accompanied by: traditional Catholic greeting, congratulations, strewing with grain (sometimes with straw), pouring with wine, prayers – especially recommendations. In some areas processions were made related to Yule logs.

In Christian traditional culture Yule logs are anthropomorphised and are associated with the cult of the dead. The Yule log fire is mystified and predictions were made by the strength of the Yule log fire on the hearth and Christmas Eve bonfires. It was believed that this fire gives strength to the coming year. People used to attribute apotropeic characteristics to Yule log remains, while grain strewing is of panspermic character.

Since the end of the nineteenth century Yule logs have been modified, first in Split, and then in other areas as well. At the beginning of the third millennium the rite of Yule log burning with the Croats is being revived in some places, and in many places Yule logs are split logs with carved-in crosses, which are put on fire in a stove.

The rites and customs related to Yule logs are very similar with Croatian Catholics and Serb Orthodox.

Key words: apotropeic character, Yule logs, blessing, Christian traditional culture, Christian symbolic, prayer, panspermic rite, fire.